

működik? Következtetés: Semmi sem működik. „Kevés és elszigetelt kivételtől eltekintve” – írta Martinson – „az eddig ismert rehabilitációs erőfeszítéseknek nem volt érzékelhető hatásuk a visszaesésre.”

A haladó társadalomtudós azt remélte – Philip Zimbardohoz hasonlóan –, hogy mindenki rájön: a börtönök értelmetlen helyek, és mindet be kellene zárni.

De nem ez történt.

A tömegtájékoztató eleinte nem tudott betelni a karizmatikus szociológussal. Az újságok és a televíziós műsorok kiemelt helyet adtak Martinsonnak, hogy megismételje kemény ítéletét, miközben szerzőtársai a hajukat tépték a felháborodástól. A valóságban az elemzett tanulmányok 48%-ának eredményei pozitívak voltak, ami azt mutatja, hogy a rehabilitáció működhet.

A Martinson-jelentés torz összefoglalója szabadabbá tette az utat a keményvonalasok számára. Itt volt a bizonyíték, hirdették a konzervatív politikusok, hogy egyes emberek egyszerűen rossznak születnek és rosszak is maradnak. Hogy a rehabilitáció egész koncepciója szembe megy az emberi természettel. Jobb, ha ezeket a rosszul sikerült embereket bezárják, és eldobják a kulcsot – jelentették ki. Ez új korszakot nyitott meg, a kemény, keményebb, legkeményebb korszakát, és egyben véget vetett az újfajta börtönök kísérletének az Egyesült Államokban.

Ironikus módon Martinson néhány évvel később visszavonta kö-

vetkeztetését („korábbi álláspontommal ellentétben néhány kezelési programnak valóban van érzékelhető hatása a visszaesésre”).

Akkoriban már aligha figyelt rá bárki is. Martinson írt még egy utolsó cikket, amelyben beismerte hibáit, de csak egy ismeretlen folyóirat közölte. Ahogy egy másik tudós megjegyezte, ez volt „valószínűleg a legritkábban olvasott cikk a rehabilitációról szóló büntetőjogi vitában”.

Martinson helyreigazítása az újságok, a rádió és a televízió figyelmét is elkerülte. És az sem került be a hírekbe, amikor néhány héttel később az 52 éves szociológus kiugrott manhattani házának tizenötödik emeletéről.

*

LEANNE BERTSCH, az északdakotai büntetés-végrehajtási hivatal igazgatója meglátogatott néhány norvégiai börtönt, s miután visszatért Norvégiából, úgy döntött, hogy az északdakotai börtönökben változtatni kell a dolgokon. Ő és csapata új küldetést fogalmazott meg: „Emberségünket akarjuk megvalósítani.”

Első lépés? A törött ablakok stratégiájának félretétele. Korábban több mint 300 szabálysértésre tért ki a szabályzat – például az ing be nem tűrése miatt magánzárkába kerülhetett az ember –, de most minden ilyen apró szabályt eltöröltek. Ezután új szabályozást dolgoztak ki az örök számára. Egyebek mellett naponta legalább kétszer beszélgetniük kellett a rabokkal. Ez jelentős

átállítás volt, és jelentős ellenállásba ütközött. „Halálra rémültem” – emlékezett vissza az egyik őr. „Féltettem a személyzetet. Féltettem a létesítményt. Félttem, amikor arról beszélünk, hogy bizonyos srácok távoznak, de tévedtem.”

Ahogy teltek a hónapok, az őrök egyre nagyobb örömeiket lelték a munkájukban. Kórust és rajzórákat indítottak. A személyzet és a rabok elkezdtek együtt kosárlabdázni. Jelentősen csökkent a váratlan események száma. Korábban az egyik őr szerint „hetente legalább háromszor-négyszer” történtek összeütközések. „Valaki öngyilkosságot akart elkövetni, vagy megpróbálta elárasztani a celláját, vagy rendetlenkedett. Idén alig volt ilyen esetünk.”

Azóta hat másik amerikai állam vezető tisztviselői is Norvégiába utaztak. Bertsch északdakotai igazgató továbbra is hangsúlyozza, hogy a reform józan ész kérdése. A lakosság egész rétegeit bezárni egyszerűen rossz ötlet. A norvég modell pedig bizonyíthatóan jobb. Kevésbé költséges. Reálisabb.

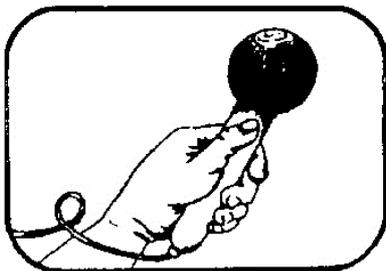
„Nem vagyok liberális” – esküszik Bertsch. „Csak gyakorlatias vagyok.”

Rutger Bregman

Ford.: D. J.

Forrás: De Correspondent, 2020. július

(Az eredeti írás erősen rövidített változata)

Mit használnak a börtönök?

Az általános felfogás szerint a börtönöknek a biztonságunkat kell növelniük, és gondoskodniuk kell az igazságségről. De mindent egybevetve erre nem alkalmasak, sőt ártanak.

Kinek ártanak?

Igen sok letartóztatottnak károkat okoznak. A fogvatartás után nagy nehézségeik vannak azzal, hogy a szabadságban ismét a lábukra álljanak, munkahelyet találjanak, beilleszkedjenek a társadalomba. A letartóztatás a hozzátartozóknak is árt – a szülőknek, a gyerekeknek, a házastársnak, jöllehet ők ártatlanok. Németországban jelenleg 100 000 gyereket érint valamelyik szülőjük

„A börtönök semmire sem jók, csak ártanak”

Interjú *Thomas Galli* korábbi börtönigazgatóval

letartóztatása. A börtön végeredményben társadalmilag is károkat okoz.

Hogyan?

A letartóztatottak többségének esetében növeli annak a valószínűségét, hogy ismét bűnözővé válnak. A legnagyobb kár azáltal keletkezik, hogy túlságosan bízunk a börtönbüntetés hatásosságában. Sokan úgy vélik, hogy a börtönbüntetéssel csökkenteni lehet az erőszakot és a bűnözést, de ez nincsen így. Ezért túlságosan kevésbé gondolkodunk el a megelőzésről és a hosszú távú utakról, a fogva tartás alternatíváiról.

Ma nem az újrabeillesztésre irányul a büntetés-végrehajtás?

Az újrabemlakítás a nagy vezérszó. Jó, hogy túllépünk a pusztá elzáráson, hogy a börtönök tanárokat és terapeutákat alkalmaznak. A tanítás és a terápia azonban nem képes ellensúlyozni a börtönhöz kötődő káros befolyásokat. Hogyan következzen be szocializálás vagy reszocializálás pont egy zárt büntetési intézményben, ahol pár száz vagy akár pár ezer, többnyire fiatal férfit zárnak össze szűk térbe? Ez nem működik.

Őn volt börtönigazgató. Most azt követeli, hogy szüntessék meg a börtönöket. Hogyan jutott el ide?

Egy folyamat során. Több mint 15 éven át dolgoztam különböző börtönökben. A végén egy olyan intézményt vezettem, amelyet kis bűnözők és egy-két évre ítélt emberek számára hoztak létre. Közülük sokan jöttek a drog világból. Megértettem: amit teszünk, az nem hathat újraszocializáló módon. A letartóztatottak nagyobbik része bizonyos társadalmi közegekből származik – és a fogvatartás után ebbe a közegebe tér vissza. Az elzárás semmilyen változást nem eredményez a jó irányban.

Azt mondják, hogy a törvény előtt mindenki egyenlő. A büntetőjog előtt nem?

Illúzió azt gondolni, hogy a törvény előtt mindenki egyenlő. A törvényt olyan emberek csinálják, akik hatalmi pozíciókban vannak. Ezért bizonyos magatartásmódokat kriminalizálnak, olyanokat, amelyek a törvényalkotók körében alig vannak jelen. Példa erre a kábítószeres kriminalizálása: az alkohol megengedett, más drogok nem. Ha sok német parlamenti képviselő hasist szívna, nem tartana sokáig, és legalizálnák a hasist.

A büntetőjog a hatalom kifejeződése?

Igen; bizonyos hatalom nélküli köröket vagy környezeteket erősebben érint, mint másokat. Másik példa a bírság helyetti börtön, vagyis a szabadságvesztés olyan emberek számára, akik például nem képesek kifizetni a büntetést a jogszítvány nélküli vezetésért; ez sosem érint orvost, ügyvédet vagy politikust, hanem legalább 75%-ban olyan embereket, akik munkanélküli segélyből élnek.

A futballista Uli Hoeneß 2014-ben milliós adócsalás miatt szabadságvesztésre ítélték. Ő nem példa az egyenlőségre vagy egyenlőtleniségre?

Létezett a letartóztatott menedzser, Thomas Middelhof is, de ezek abszolút kivételek. És Hoeneß-szel határozottan jobban bántak, mint másokkal. Börtönbüntetésének félidejekor feltételeesen szabadlábra helyezték, ami Bajorországban abszolút kivétel. És hét hónapi börtön után nyílt végrehajtásba helyezték át: minden

reggel elment érte a sofőrje, és elvitte dolgozni a Bayern Münchenbe.

Nem az igazságosság kérdése-e, hogy a bűnözők a börtönben vezekelnek tettükért?

Az elzárásnak semmi köze sincs az igazságossághoz. A bűncselekmények áldozatai, a károsultak azt akarják-e, hogy a tettes szabadságvesztéssel bünhődjék? Ha elloptak tőlük valamit vagy becsapták őket, akkor többnyire azt akarják, hogy a kár anyagilag jóvá legyen téve. A mostani rendszerben azonban a tettes sajnos gyakran nem tudja kifizetni a kárpótlást, mivel az elzárás idején éppenséggel 2 eurót keres óránként. A könnyebb erőszakos vagy szexuális bűncselekmények esetében nem egy károsult szembesülni akar a tettesrel, és mediátor támogatásával beszélgetési folyamatot szeretne kezdeni vele. Annak az intézménynek a foglyai, amelyet legutóbb vezettem, jobbára totálisan tönkrement körülmények közül származnak, nevelőotthonokban vagy nevelőszülőknél nőttek fel; túlságosan kevés támogatást kaptak, rossz útra tévedtek, drogoznak, bűnözőkké váltak. És akkor az állam azt mondja: „Bűnt követél el, most bezárunk!” Ez önelégültség, és nem éppen igazságosság. Büntetőrendszerünk látszólagos igazságosságon nyugszik.

Vannak-e a börtönnek alternatívái?

Csak kevés, nagyon kevés bűnözőt szeretnék börtönben látni. Csak azokat, akiktől a közösség védelme érdekében kell megvonni a szabadságot. A többieket felelősségre kell vonni. A büntetés jövőorientált formájának középpontjában a kár jóvátételének, a tettes és az áldozat megegyezésének, a terápiának és a tanításnak, képzésnek kell állnia. Aki egy évig terjedő szabadságvesztést tölt le – ez a letartóztatottak fele –, annak ehelyett közhasznú munkát kellene végeznie. Ez éppúgy büntetés az érintett számára, de kizárna sok negatív következményt. Ha családi erőszakról vagy drogbűnözésről van szó, akkor a bűnözőket ki kell emelni szokásos környezetükből; lakócsoportok, esetleg biztonságba helyezett és szabályozott lakócsoportok lennének a börtön alternatívái.

Léteznek-e ennek modelljei?

Igen. A skandináv országok sokkal inkább dolgoznak „nyílt végrehajtással”, ezért sokkal sokkal kisebb náluk a visszaesések aránya. Hollandiában erősen kiürültek a börtönök, mivel sok kábítószeres bűncselekményt már nem kriminalizálnak. Brazíliában létezik állami megbízással működő, alternatív fogva tartási intézmények keresztény ihletettséggel elképzelése: ebben erősen építenek a bűnözők kiscsoportos önnevelésére és felelősségvállalására, ez szembesíti a tettest az áldozatokkal. Elektronikusan felügyelt házi őrizet – a „lábbilincs” – már régóta létezik Svájcban és Ausztriában, és másutt is.

Hogyan reagálnak más börtönigazgatók?

A büntetésvégrehajtásban tevékenykedő lelkipásztoroktól, szociális munkásoktól és tanároktól nagyon pozitív visszajelzéseket kapok, meghívják konferenciákra. De az igazságszolgáltatásban, a bíróságokon és az ügyészségeken dolgozó jogászoktól nemigen jön egyetértés; inkább „saját fészkebe piszkító” vagy „a végrehajtás ellensége” és hasonló címekekkel ruháznak föl. Az igazságszolgáltatáson kívül azonban nagy készség van új utak kidolgozására.

Barbara Tambour

Forrás: Publik-Forum, 2020/19.